

**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО**

УДК 342.9:351.86

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.3.9>**БІЛИЙ Б.В.****ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОБОРОННОЇ ГАЛУЗІ
ЯК ОБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРЕДМЕТУ
ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ****UNDERSTANDING THE ESSENCE AND SPECIFICITY OF DEFENSE GALUZY
AS AN OBJECT OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION
AND THE SUBJECT OF THE ACTIVITY OF BODIES
OF MISSILE SELF-PRODUCTION**

У статті розкрито, що оборонна галузь як об'єкт адміністративно-правового регулювання – це сукупність правових, організаційних, економічних, соціальних, науково-технічних та інших заходів та ресурсів, спрямованих на забезпечення обороноздатності держави через розвиток, виробництво та підтримку спеціалізованої продукції, технологій та послуг для задоволення потреб національної безпеки та оборони. Оборонна галузь охоплює державні та приватні підприємства, установи й організації, діяльність яких безпосередньо спрямована на підготовку та забезпечення збройного захисту держави, а також забезпечення функціонування систем оборони під час збройної агресії або конфлікту. Підкреслено, що адміністративно-правове регулювання оборонної галузі передбачає формування та реалізацію державної політики у сфері оборони, встановлення правових норм, які регулюють діяльність суб'єктів оборонної промисловості, з метою захисту національних інтересів та забезпечення належного функціонування механізмів захисту держави. Виділено ознаки оборонної галузі як об'єкту адміністративно-правового регулювання: – конституційна обов'язковість; – нормативна визначеність; – функціональна інтегрованість у сфері суспільного життя; – стратегічна спланованість; – інституційна складність; – динамічність правового регулювання; – пріоритет публічних інтересів; – комплексність характеру. Сформовано, що оборонна галузь як предмет діяльності органів місцевого самоврядування – це система комплексних заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки та оборони, підготовку територіальних громад до захисту держави, її суверенітету та територіальної цілісності, які здійснюються органами місцевого самоврядування в межах їхніх повноважень, та шляхом взаємодії з органами державної влади, секторами безпеки й оборони, а також єдиною системою цивільного захисту, для забезпечення готовності територій до переходу в режим воєнного стану, а також сприяння правовій основі захисту через виконання конституційних обов'язків у сфері національної безпеки, що є спільною відповідальністю як держави, так і всього населення.

Ключові слова: адміністративне право, децентралізація, захист держави, взаємодія, виконавчі органи, національна безпека, оборонна робота, органи місцевого самоврядування, повноваження, територіальна оборона, військове управління.

The article reveals that the defense industry as an object of administrative and legal regulation is a set of legal, organizational, economic, social, scientific and technical and other measures and resources aimed at ensuring the defense capability of the state through the development, production and support of specialized products and technologies and services to meet national security and defense needs. The defense industry includes state and private enterprises, institutions and organizations whose activities are directly aimed at preparing and ensuring the armed defense of the state, as well as ensuring the functioning of defense systems during armed aggression or conflict. It is emphasized that the administrative and legal regulation of the defense industry involves the formation and implementation of state policy in the field of defense, the establishment of legal norms that regulate the activities of defense industry entities, with the aim of protecting national interests and ensuring the proper functioning of state defense mechanisms. Features of the defense industry as an object of administrative and legal regulation are highlighted: – constitutional obligation; – regulatory certainty; – functional integration into spheres of social life; – strategic planning; – institutional complexity; – dynamism of legal regulation; – priority of public interests; – complexity of character. It was established that the defense industry as a subject of activity of local self-government bodies is a system of complex measures aimed at ensuring national security and defense, preparing territorial communities for the protection of the state, its sovereignty and territorial integrity, which are carried out by local self-government bodies within the limits of their powers, and through interaction with state authorities, security and defense sectors, as well as a unified system of civil protection, to ensure the readiness of territories for the transition to martial law, as well as to promote the legal basis of protection through the fulfillment of constitutional duties in the field of national security, which is a joint responsibility both the state and the entire population.

Key words: *administrative law, decentralization, defense of the state, interaction, executive bodies, national security, defense work, local self-government bodies, powers, territorial defense, military administration.*

Актуальність теми. Органи місцевого самоврядування відіграють важливу роль в реалізації оборонних функцій на місцях. Відповідно до Конституції та законодавства України [4], місцеве самоврядування має здійснювати контроль та забезпечення підтримки територіальної оборони, мобілізаційної готовності та взаємодії з військовими структурами. Ця діяльність є невід'ємною частиною національної безпеки та оборони, оскільки органи на місцевому рівні краще розуміють потреби громад та можуть швидше реагувати на загрози.

Однак, правове регулювання повноважень органів місцевого самоврядування у сфері оборони досі не повністю врегульоване, що призводить до проблем у координації дій між центральними органами влади та місцевими структурами, а також ускладнює процес планування та реалізації оборонних заходів, особливо в умовах воєнного стану або загрози збройної агресії.

Огляд останніх досліджень. В сучасних реаліях багато науковців вивчають роль місцевого самоврядування у контексті зміцнення національної обороноздатності, зокрема: В. Авер'янов, О. Бандурка, Ю. Битяк, Н. Біла-Савченко, Л. Васильченко, В. Воронкова, В. Гарашук, В. Гонцарук, В. Зуй, С. Ківалов, І. Коліушко, М. Кравчук, В. Куйбіда, І. Пастух, А. Пухтецька, В. Селезньов, А. Селіванов, Ю. Шемшученко, В. Шкарупа, В. Тимошук та інші.

Однак, проблеми практичних аспектів діяльності органів місцевого самоврядування в умовах новітніх викликів зумовлюють необхідність виявлення та формування більш ефективних правових засад органів місцевого самоврядування в системі суб'єктів забезпечення роботи оборонної галузі.

Мета статті полягає у тому, щоб на основі правових засад та виявлення проблемних аспектів у діяльності місцевих органів, сформулювати поняття, сутність та особливості оборонної галузі як об'єкта адміністративно-правового регулювання та предмету діяльності органів місцевого самоврядування.

Виклад основних положень. Слово «галузь» у плумачному словнику визначається як: певна ділянка виробництва, науки і т. ін.; сукупність підприємств і організацій, що характеризуються спільністю ознак виробничо-господарської діяльності [5, с. 351].

Оскільки відсутнє поняття «оборонна галузь», слід проаналізувати інші, однак, суміжні поняття. У юридичній літературі немає єдиного визначення поняття «оборона держави». При цьому

більшість учених-адміністративістів, фахівців військових наук не можуть дати єдиного визначення, хоча проблемі дослідження понятійного апарату оборони, воєнної безпеки, національної безпеки присвячено значну кількість наукових праць. Для того, щоб з'ясувати дані положення, необхідно враховувати фактори сучасних політичних і воєнних транс-формацій. На початку третього тисячоліття світове співтовариство ввійшло у стадію кардинальних суспільних, економічних, військово-політичних та інших трансформацій, що характеризуються високою інтенсивністю й динамічністю, супроводжуються численними конфліктами геополітичних та національних інтересів на різних рівнях, спробами розв'язати ці конфлікти із застосуванням військової сили, яка почала розглядатися як один із найефективніших факторів світової політики [8, с. 4–14].

У спеціальному Законі України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року № 1932-ХІІ немає поняття «оборонна галузь», натомість згідно Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року № 1932-ХІІ оборона України – це система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту; обороноздатність держави – це здатність держави до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Вона складається з матеріальних і духовних елементів та є сукупністю воєнного, економічного, соціального та морально-політичного потенціалу у сфері оборони та належних умов для його реалізації [1].

В. Пашинський визначив, що оборона держави — це багатогранне комплексне суспільне явище, яке перебуває в системі складних суспільних відносин, зв'язків та залежностей із сукупністю інших суспільних явищ, інститутів і процесів, є складовою військової безпеки та системи забезпечення національної безпеки [8, с. 4–14].

В. Сокурєнко розглядає «оборону» як вид діяльності держави, що полягає у збройному захисті, цілісності й недоторканності її території щодо зовнішніх і внутрішніх військових загроз, а також у підготовці до здійснення такого захисту. Оборона відіграє досить важливу роль у забезпеченні суверенітету держави та охоплює широкий спектр організаційних, економічних, соціальних, правових, науково-технічних й інших заходів [7, с. 159-166].

З позиції І. Проць, оборона держави – це багатогранне комплексне державно-правове явище, яке перебуває в системі складних суспільних відносин, зв'язків та залежностей із сукупністю інших суспільних явищ, інститутів і процесів, є головною складовою забезпечення національної безпеки [6, с. 180–183].

Отже, оборонна галузь як об'єкт адміністративно-правового регулювання – це сукупність правових, організаційних, економічних, соціальних, науково-технічних та інших заходів та ресурсів, спрямованих на забезпечення обороноздатності держави через розвиток, виробництво та підтримку спеціалізованої продукції, технологій та послуг для задоволення потреб національної безпеки та оборони. Оборонна галузь охоплює державні та приватні підприємства, установи й організації, діяльність яких безпосередньо спрямована на підготовку та забезпечення збройного захисту держави, а також забезпечення функціонування систем оборони під час збройної агресії або конфлікту. Адміністративно-правове регулювання оборонної галузі передбачає формування та реалізацію державної політики у сфері оборони, встановлення правових норм, які регулюють діяльність суб'єктів оборонної промисловості, з метою захисту національних інтересів та забезпечення належного функціонування механізмів захисту держави.

Оборона держави пронизує всі сфери життя суспільства, передбачає здійснення суб'єктами забезпечення національної безпеки визначених законом заходів у політичній, правовій, економічній, соціальній, воєнній, науковій, науково-технічній, інформаційній та інших сферах суспільного життя для захисту від збройної агресії. Здійснення такої функції державою можливе тільки в межах і в порядку, визначених законом, тому без законодавчого визначення не може існувати система забезпечення національної безпеки та її складові – воєнна безпека і оборона держави [8, с. 4–14].

Оборона є не лише ефективним засобом забезпечення безпеки суспільства та держави, а й формою реалізації її права на самооборону в міжнародному праві, яку В. Сокурєнко розглядає в таких аспектах: функціональному – як одну з основних функцій держави; інституціональному – як систему суб'єктів публічної адміністрації, наділених повноваженнями щодо виконання функцій у сфері оборони; правовому – як систему норм права, якими регулюються суспільні відносини та встановлюються права й обов'язки їх суб'єктів у сфері оборони; процесуальному – як сукупність адміністративних проваджень, що виникають при здійсненні публічного адміністрування сферою оборони в Україні [7, с. 159-166].

Як визначили Н. Щербюк, М. Щербюк, функція оборони держави включає у себе систему державних заходів, спрямованих на покращення обороноздатності країни, підтримання бойової готовності Збройних сил як в мирний, так і у воєнний час. Вона характеризується такими особливостями: 1) на відміну від інших функцій держави, носить постійний характер. Історія підтверджує, що на усіх етапах розвитку державно-організованого суспільства існувала об'єктивна необхідність захисту від зовнішнього агресора; 2) чітко окреслена нормами міжнародного і вітчизняного законодавства; 3) має як позитивний, так і негативний бік. Реалізація функції оборони держави здійснюється шляхом: 1) визначення обов'язку оборони України за спеціально створеними військовими організаціями, які наділені компетенцією у відповідності до положень Конституції України; 2) встановлення конституційного обов'язку захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України для громадян, закріпленого у статті 65 Конституції України [9, с. 40].

Оборона держави як сфера публічного управління, з позиції І. Проць, має такі характерні ознаки: по-перше, як сфера публічного управління пов'язана з такою функцією держави, як захист суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності її території. Оборона держави, захист суверенітету й територіальної цілісності держави як одна з її функцій визначається не лише національним законодавством, а й нормами міжнародного права; по-друге, пов'язана як з підготовкою до захисту держави із застосуванням збройної військової сили, так і захист держави у разі збройного вторгнення чи збройного конфлікту; по-третє, здійснюється суб'єктами публічного управління, передусім органами державної влади, у межах повноважень і в порядку, визначеному системою норм права, якими регулюються суспільні відносини у сфері оборони [6, с. 180–183].

Загалом, можна виділити наступні ознаки оборонної галузі як об'єкту адміністративно-правового регулювання:

- конституційна обов'язковість (визначення на конституційному рівні оборони як один із ключових обов'язків держави та її громадян);
- нормативна визначеність (кожен суб'єкт адміністративного регулювання, залучений у сферу оборони, діє в межах визначених правових норм та виконує свої функції в рамках законодавчо встановлених процедур);
- функціональна інтегрованість у сфері суспільного життя (оборонна галузь пронизує політичні, правові, економічні, науково-технічні та інформаційні аспекти суспільного життя, що формує особливу міждисциплінарну систему низки суб'єктів державного управління);
- стратегічна спланованість (оборонні заходи вживаються постійно, що зумовлює регулярний адміністративний контроль та стратегічне планування з боку держави);
- інституційна складність (оборонна галузь складається з багатьох інституційних суб'єктів, з чітким розподілом компетенцій між органами центральної, місцевої влади та військовими формуваннями);
- динамічність правового регулювання (правове регулювання в оборонній сфері є динамічним та підлягає постійній адаптації відповідно до змін у зовнішньополітичній ситуації, новітніх викликів та загроз, технологічного прогресу тощо);
- пріоритет публічних інтересів (оборонна галузь орієнтована виключно на публічні інтереси, що полягають у захисті суверенітету, безпеки та територіальної цілісності держави);
- комплексність характеру (оборона додатково включає заходи з економічного, соціального, наукового та технічного забезпечення обороноздатності, що об'єднуються в єдину галузь).

Якщо визначати оборонну галузь як предмету діяльності органів місцевого самоврядування, то слід виділити, що оборона України базується на готовності та здатності органів державної влади, усіх складових сектору безпеки і оборони України, органів місцевого самоврядування, єдиної державної системи цивільного захисту, національної економіки до переведення, при необхідності, з мирного на воєнний стан та відсічі збройній агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення і території держави до оборони. Правовою основою оборони держави є Конституція України, інші законодавчі акти України та відповідні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [1].

Органи місцевого самоврядування здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони [2].

Забезпечення оборони держави, діяльність суб'єктів публічної влади щодо реалізації функцій оборони, у правовій державі може здійснюватися виключно за допомогою права, у межах визначених нормами права, які здійснюють правове регулювання суспільних відносин у сфері

оборони. Система забезпечення національної безпеки і оборони, як її основна складова, формується та розвивається відповідно до основних законодавчих та нормативно-правових актів держави, зокрема Конституції України [6, с. 180–183].

Ця система, яка забезпечує безпеку та оборону через правові норми в нормативно-правових актах, що забезпечує необхідну внутрішню легітимність, стабільність, організацію та системність та дозволяє виконувати державні обов'язки, функції і завдання. Повноваження визначені Конституцією та законами України. До таких завдань публічної влади належить і визначена Конституцією України функція (завдання) щодо забезпечення захисту держави, суверенітету, територіальної цілісності, які є найважливішими функціями держави та справою всього народу [6, с. 180–183].

Загалом, на наш погляд, оборонна галузь як предмет діяльності органів місцевого самоврядування – це система комплексних заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки та оборони, підготовку територіальних громад до захисту держави, її суверенітету та територіальної цілісності, які здійснюються органами місцевого самоврядування в межах їхніх повноважень, та шляхом взаємодії з органами державної влади, секторами безпеки й оборони, а також єдиною системою цивільного захисту, для забезпечення готовності територій до переходу в режим воєнного стану, а також сприяння правовій основі захисту через виконання конституційних обов'язків у сфері національної безпеки, що є спільною відповідальністю як держави, так і всього населення.

Список використаних джерел

1. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 9. Ст. 106.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241.
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24.
4. Конституція України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
6. Проць І. Оборона держави як основна складова національної безпеки України. Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні : матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Львів, 08 грудня 2023 р.) / за заг. ред. І. В. Красницького. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. С. 180–183.
7. Сокуренок В. Оборона як ефективний засіб забезпечення безпеки суспільства та держави. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 2. С. 159-166.
8. Pashynskiy V. On the issue of defining the concept of "state defense" in the national security system of Ukraine. Administrative Law and Process. 2019. (1(19), 4-14. Retrieved from <https://www.applaw.net/index.php/journal/article/view/65>
9. Щербюк Н., Щербюк М. Особливості та шляхи реалізації функції оборони держави. *Історико-правовий часопис: науковий журнал*, 2015. № 2 (6). С. 36-40.